

Kültürel ve Endüstriyel Miras Olarak Ankara Şeker Fabrikası

*

Nevin Turgut Gültekin
Gazi Üniversitesi

Öz

Türkiye’de 1980lerle başlayan küreselleşme dalgasıyla; neo liberal politikalarla ekonomik yeniden yapılanmaya gündemdedir. Bu gelişmeye kentsel dönüşümle eşlik eden şehircilik anlayışıyla kent mekânı, kentsel gelişmeye yönlendirilen sermaye için yatırım alanına dönüştürülmektedir. Özellikle 2000’li yıllarla yasal düzenlemeler, kamu-sermaye ortaklığı gibi farklı araçlarla desteklenen kentsel dönüşümle, üretimin yerini alan inşaat sektörü kentsel mekânı biçimlendirme gücüne erişmektedir. Bu ortamda özellikle kamu mülkiyetindeki endüstriyel üretim alanları işlevini yitirme bahanesiyle yeni yapılaşmaya açılırken, endüstriyel ve kültürel miras değeri yadsınmaktadır. Koruma mevzuatında endüstri mirasının net olarak yer almaması, modern mimarlık kapsamında korumaya değer görülmemesi ya da kültür mirası niteliğinin inisiyatiflere bırakılması, bu uygulamanın mazereti ve meşruiyet dayanağı olmaktadır. Eşzamanlı olarak uluslararası platformlarda endüstri mirasının içeriği ve koruma ilkeleri yeniden belirlenerek genişletilmesine karşın Türkiye’de endüstri mirasının imar rantına odaklı müdahalelerle yok edilmesi giderek yaygınlaşmaktadır. Ankara Şeker Fabrikası, bugüne ulaşan yerleşke düzeni, mevcut yapıları, üretim düzenekleri ve kent belleğindeki izleri ile Türkiye’de endüstride, teknolojiye ve sosyal gelişimde şeker üretim endüstrisinin yerini ve 1960lı yılların endüstri mimarisini tanımlayan ancak bu süreçte kaybedilmek üzere olan endüstri mirası olarak bu çalışmada ele alınmaktadır. Böylece, endüstri mirasının tanınurluğunu ve sürdürülebilirliği konusunda farkındalık yaratılmasını sağlamak için endüstri arkeolojisi kapsamında belgelenmesi hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Endüstriyel Miras, Kültür Mirası, Ankara Şeker Fabrikası

Ankara Sugar Factory as a Cultural and Industrial Heritage

*

Nevin Turgut Gültekin
Gazi University

Abstract

Economical re-construction with neoliberal policies is at the agenda of Turkey, starting with the globalization affairs of 1980's. Urban space, with an urban transformation understanding in planning, is transformed to investment areas for the use of the capitalists who are directed to urban development. Especially during 2000's, urban transformation supported with various tools like legal arrangements, public-capital cooperation, the construction sector replacing the sector of production, reached to the power of re-shaping the urban space. In this medium, industrial production zones with the pretext of their being non functional, are opened to be the new construction areas. Their industrial and cultural heritage values are denied. The excuse and legitimacy support of this application relies on the lack of industrial heritage concept in conservation regulations, they are not being found valuable enough in the context of conservation of modern architecture, or the abundance of cultural heritage to various initiatives. In Turkey, while the loss of industrial heritage with rant focused interferences are broadened; the international platforms are widening the context of industrial heritage and conservation principles. In this study, "Ankara Sugar -Şeker-Factory" with its settlement composition, existing buildings, production mechanisms and with its traces in urban memory, is taken into consideration with its place in industry, technology and social development of sugar production industry also industrial architecture of the 1960s in Turkey which is on the way to be lost forever. Thus, it is aimed to be documented as industrial archaeology, to provide the distinction and sustainability of industrial heritage.

Keywords: *Industrial heritage, Cultural heritage, Ankara Sugar Factory.*

Başlarken

Endüstri mirası, sanayi kültürünün tarihsel, teknolojik, sosyal, mimari ve bilimsel değere sahip izleri ya da göstergeleridir. Ankara Şeker Fabrikası, Türkiye’de endüstri, teknoloji ve sosyal gelişmede şeker üretim endüstrisinin yerini, bugüne ulaşan yerleşke düzeni, mevcut yapıları, üretim düzenekleri ve kent belleğindeki izleri ile tanımlamaktadır. Bu değeri, kentin kimlik ögesi ve taşınmaz kültür varlığı olarak sürekliliğinin sağlanmasını da gerektirmektedir. Ancak bu fabrikanın konumlandığı alanın kentsel değer artışına odaklı süreç başlatılmış ve işlevini yitirme gerekçesiyle özelleştirilme programına alınarak dönüşümü gündeme getirilmiştir. Bu nedenle bu çalışmada Ankara Şeker Fabrikası’nın kaybedilme endişesiyle endüstri arkeolojisi kapsamında belgelenmesi konu edilmektedir.

Endüstri Mirası, Endüstri Arkeolojisi ve Kültür Mirasının Bağlam İlişkisi

Neo-liberal politikaların kent mekanında dönüştürücü etkisinin arttığı 2000 sonrası dönemde, çevre ölçeğinden yapı ölçeğine kadar tüm koruma çalışmaları, sürdürülebilirlik açısından sorgulanmaktadır. Özellikle Dünya Miras Listesi’nde yer alan kültürel ve doğal değerlerin yeniden tanımlanması, korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması için çok boyutlu önlemler alınması gerekliliği vurgulanmaktadır. Bu gelişme endüstri mirası alanında da etkili olmuş uluslararası ortak koruma ilkeleri ve içeriği yeniden belirlenerek genişletilmiştir.

Endüstri mirası (EM) ve endüstri arkeolojisi (EA) kavramları; 28 Kasım 2011 tarihinde Paris’te düzenlenen ICOMOS’un (*International Council on Monuments and Sites*- Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi) 17. Genel Kurulunda, TICCIH (*The International Committee for the Conservation of Industrial Heritage*-Uluslararası Endüstri Mirasını Koruma Komitesi) ile birlikte belirlenen “Endüstriyel Miras Alanları, Yapıları ve Peyzajını Koruma İlkeleri” (*Principles for the Conservation of Industrial Heritage Sites, Structures, Areas and Landscapes*) kapsamında yeniden tanımlanmıştır. Dublin İlkeleri (*The Dublin Principles*) olarak anılan bu ilkelerin önsöz bölümü 1. maddesine göre EM; “endüstriyel yapılar, kompleksleri, alanları ve endüstriyel peyzajın yanı sıra devam eden ya da geçmişteki üretim biçim ve sürecinin, hammadde çıkarımı ve ürüne dönüştürülmesinin ve ilgili enerji ve ulaşım altyapılarının kanıtları olan makine, obje ve yapıları kapsar” (ICOMOS, 2011). Eşdeyişle, endüstrinin bölgesel ya da tarihsel gelişimini (Rjukan-Notodden Endüstriyel Miras Alanı -*Rjukan-Notodden Industrial Heritage*

Site¹ örneğinde olduğu gibi) yeni teknolojileri, teknolojik gelişmeye bağlı sosyal yaşamı bugüne aktaran maddi ve maddi olmayan endüstriyel her öge EM kapsamındadır. Endüstri tarihi, teknolojisi, mimarisi ve sosyal yaşamı hakkında kültürel ve bilimsel değer taşıyan (fabrikalar, imalathaneler, makineler, maden ocakları, rafineriler, depolar, dükkânlar, enerjinin üretildiği, dağıtıldığı ve kullanıldığı alanlar gibi) alanlar, yapılar, kalıntılar ve izler maddi öğeleridir. Endüstriye bağli sosyal yaşam biçimi ve aktiviteleriyle birlikteyer'in ruhu (*spirit of place*)² maddi olmayan öğelerdir (Nizhny Tagil Charter, 2003). Bu kapsam ile endüstri miras alanı (EMA) "amaçları, tasarımı ve evrim koşulları açısından çeşitlilik gösteren ve endüstrinin gelişiminde esas olan maddi ve maddi olmayan oluşumları, bileşenleri, mekanizmaları, işlem alanları ve endüstri ile biçimlenen yaşam ve alanları" olarak ifade edilmektedir (ICOMOS, 2011).

EA ise endüstri mirasının somut veya soyut bütün belgeleri, endüstriyel üretimi oluşturan yapıları, yerleşim dokusunu ve üretim mekanizmasına ilişkin her türlü yazılı ya da yazılı olmayan verileri yerinde inceleyen, belgeleyen bilim alanı olarak tanımlanmaktadır (Trinder, 2012, s. 17-22).18. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen sanayi devriminden bugüne kadarki dönem, EA ilgi konusu olan dönemdir. Ancak, sanayi devriminin modern dünyayı

¹ Norveç'teki Rjukan-Notodden EMA, dağlar, şelaleler ve vadiler arasında, 4,960 ha (tampon bölge 33.968 ha) alanda hidroelektrik santraller, fabrikalar, limanlar, demiryolu ve feribot bağlantıları olan sosyal kurumları, doğal ve yapılı peyzaj alanlarından oluşmaktadır. 20. yüzyılın başında, havadaki azottan suni gübre üretmek için kurulmuştur. Küresel endüstrinin ve mimari, teknoloji, şehir planlama ve peyzaj tasarımında gelişmelerin seçkin bir örneği olarak 2015'de dünya kültürel miras listesine alınmıştır (UNESCO, 2015).

² Norberg-Schulz, Yer'in Ruhü (Geniusloci) adlı kitabında bu kavramı Roma kültüründeki "koruyucu ruh" mitine referansla, ruhun akla rehberlik etmesi olarak tanımlamaktadır (Puren, Drewes, ve Roos, 2006 içinde Norberg-Schulz, 1980). Güncel kullanımda insanlara ve yere hayat veren, onları yaşam süresince takip ederek doğasını ve özünü belirleyen güçtür. Bu kavram, mekanın yer'e dönüşme sürecinde bir bina ya da yerin, kendine ait ayırt edici özellikleri kapsamaktadır. Böylece yer'i tanımlayan, maddi ya da yazılı olmayan kayıtlar, kurallar, gelenekler, deneyimlerle bellekte/akılda/zihinde ya da tanışıklık, ilişkisellik, aidiyet gibi duyguları bir nesneyle ilintili veya mekansallıktan öte konumda tüm bu bileşenlerin iç içe olduğu ağ örüntüsü, yer'in ruhunu oluşturmaktadır (Rifaioğlu ve Şahin Güçhan, 2013, s.137-148; Akbalık, 2015; Bachelard,1996, 262-265). Kentsel koruma alanında, 1994 tarihli Nara Özgünlük Belgesi (*The Nara Document on Authenticity*) ile evrensel kültürel değerlerin özgünlük tanımına, yer ve kimlik ruhu ve anlatımı ile sosyal boyut eklenmiş (ICOMOS, 1994) ve uluslararası bildirimler, kurallar ve uygulama rehberleri aracılığıyla güncellenerek kabul görmektedir. 2008'de ICOMOS'un 16. Genel Kurulu ardından yayınlanan Québec Bildirgesine (*Québec Declaration*) göre; maddi -tangible-, (binalar, yollar vb.) ve maddi olmayan -intangible- (anılar, anlatılar, ritüeller vb.) değerler ve bunların anlamları ve bağlarıyla oluşan "yer'in ruhu" (*the spirit of place*) korunması gereken kültürel miras değeridir (UNESCO, 2008-a).

şekillendiren en önemli sosyal olaylarından biri kabul edilmesine karşın, bazı tarihçiler ve ekonomistlerin sanayi devriminin kelimenin tam anlamıyla 'devrim' olmadığına ve bu 'metafor' kullanımının sorunlu olduğuna ilişkin tartışmaları süregelmektedir. Bu tartışmalarda EA endüstriyel ve kapitalist üretimin başlangıcı itibarıyla (Kıraç, 2001,s.24-26) ev ve el üretimi dışındaki toplu üretime ait makine ya da benzeri araçlar, donanımlar ve düzenekler (zeytinyağı taş değirmenleri, su depoları gibi) ile günümüzde üretimde olan endüstri alanları EM hatta dünya kültür mirası³ kabul edilmektedir.

TICCIH, EM üretim türlerine göre gruplandırmıştır. Bu gruplar; tarımda üretimi, hidro elektrik-elektrokimyasal sanayi, madencilik-kömür sanayi, kâğıt sanayi, tekstil sanayi, metalurji, su, kutup bölgesindeki üretimler ile köprüler, iletişim yapıları, darphaneler ve demiryolları olarak belirlenmiştir (Dublin Principles, 2011). Bu kapsam gereği EA (ekonomi, sosyoloji, teknoloji tarihi, mimarlık tarihi, tasarım, koruma, kent, bölge ve peyzaj planlama, makine, inşaat ve elektrik mühendisliği gibi) disiplinler arası bir bilim alanıdır (Martin, 2009, s.285–297).

EA'nin, endüstriyel gelişmeyi daha iyi anlama amacıyla EM'ni koruma ihtiyacından doğduğu bilinmektedir. EM, endüstrinin ve endüstri toplumunun geçmişini, konumlandıkları ve biçimlendirdikleri bölge ya da kentte yapılaşmış çevrenin kamusal/sosyal/ekonomik yaşamla etkileşimini, anılarını, mal ve hizmet üretimine göre tasarlanmış özgül mimarisini, doğal ve kentsel peyzajı bugüne aktarmaktadır (Tanyeli, 2000, s.50). Bu nitelikleri ile uygarlığın gelişiminde endüstri döneminin tanığı ve kanıtları olan EM bu iki temel değeriyle korunarak taşınmaz kültür mirası niteliği ile geleceğe aktarılması gerekmektedir (ICOMOS, 2006). Bu gereklilikle EM, 20. yüzyılın ikinci yarısından özellikle 1973'de İngiltere'de (Bath Kentinde) düzenlenen FICCIM (*First International Conference on the Conservation of Industrial Monuments*) I. Uluslararası Endüstri Anıtlarını Koruma Konferansının ardından uluslararası düzeyde kültür mirası olarak tanımlanmaktadır (Saner, 2012; Martin, 2009).

Türkiye'de 2004 yılında 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nda yapılan değişiklikler ile kültür varlıkları, tarih öncesi ve

³ Almanya'da Aşağı Saksonya, Alfeld Bölgesi'nde 1.88 ha (tampon bölgesi 19 ha) alanda 10 binadan oluşan Fagus Fabrikası, Gropius'un 1910'da işlevselci estetik çabasıyla başladığı tasarımıyla Bauhaus Okulunun habercisi olarak mimarının gelişimini yönlendirmiştir. Kuruluşundan bugüne fabrikada ayakkabı üretimi tüm aşamalarıyla sürdürülmektedir. Bu fabrika modern mimari ve endüstri tasarımındaki önemi nedeniyle 2011'de dünya kültür mirası listesine alınmıştır (UNESCO, 2011).

tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan veya bu dönemlerde sosyal yaşama konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan yer üstünde, yer altında veya su altındaki bütün taşınır ve taşınmazlar olarak tanımlanmaktadır. Aynı değişiklik ile kentsel sit alanı tanımına da “kültür varlıklarının yoğun olarak bulunduğu sosyal yaşama konu olmuş yerler” ifadeleri eklenmiştir. Ancak, aynı Kanunun 6. Maddesinde endüstri yapıları ve yerleşkeleri taşınmaz kültür varlığı örneği olarak anılmadığı için kültür mirası olmadığına karar verilmekte ve böylece bu değerler kaybedilmektedir⁴. Ankara Şeker Fabrikası Yerleşkesinde, mimari özelliklerine göre bazı fabrikaların ve yönetim binalarının kültür mirası kabul edilerek kaybı önlenmiş gibi görünmesine karşın, yerleşkenin soyut ve somut tüm değerlerinin birlikte oluşturduğu ekonomik, tarihsel, kültürel ve insan-çevre ilişkilerine dayalı sosyal bağlamı ve böylece yer’in ruhu yok edilmektedir.

Ankara Şeker Fabrikası Yerleşkesi; Endüstriyel ve Kültürel Miras Değeri

Yerleşkenin taşınmaz kültürel miras değeri ile birlikte ülkede sanayileşme sürecinin tanığı ve kanıtı olan EM değeri aşağıdaki bölümde tanımlanmaktadır.

Fabrikanın Kuruluş Öyküsü

1955’de yarışma ile elde edilen ve 1957’de onaylanan Ankara Nazım (Yücel – Uybadin) Planı ile sanayi aksı, kentsel yerleşmenin dışında batıya doğru öngörülmüştür. Eşzamanlı olarak şeker sanayisinde eskiyen fabrikaların modernize edilmesi ve yeni fabrikaların açılması talepleriyle Ankara Şeker Fabrikası bu aks üzerinde 1958’de çiftlik arazisi 16.6 ha. olmak üzere toplam 32.2 ha. büyüklüğündeki arazinin köylüden istimlak edilmesiyle kurulmuştur. 19 Ekim 1962’de Türkiye’nin ilk bütünlük fab-

⁴Ankara’nın ilk havagazı ve kok kömürüyle ilk elektrik üretim tesisi olan Elektrik ve Havagazı Fabrikası 1928’de kurulmuş, 1929’de Havagazı Fırını ve 1933’de Elektrik Santralinin geliştirilmesiyle yerleşke 57.27 ha alan büyüklüğüne erişmiştir. Yerleşke, Cumhuriyetin ve Başkentinin kuruluşuna, sanayinin gelişimine tanıklık etmiştir. 1991’de yerleşkenin kültür varlığı olarak tescil edilmesine, EGO’nun açtığı iptal davasını 1996’da Danıştay ret etmiştir. Ancak yetkili koruma kurulu 16.06.2006’de soğutma kulesi, vinç, havagazı deposu, pompa istasyonu ve elektrik santrali bacalarının tescilini kaldırmış, Ankara Büyükşehir Belediyesi de 13.06.2016’de başlattığı yıkım işlemlerini tamamlayarak alana sabit bir pazar yaptırmıştır. 04.02.2016’de alanın tescili kaldırıldığı için E=4 yapılaşma koşuluyla büyük bir AVM yapımını öngören imar planı değişikliği tekrar gündeme gelmiştir (Severcan, 2006, s. 35; TMMOB).

rikası olarak faaliyete geçmiştir⁵. 1956 yılına kadar on beş şeker fabrikası yabancı işletmeler tarafından kurulmuş olmasına karşın, bu fabrikanın konstrüksiyonu %70 oranında Karabük Demir Çelik Fabrikasında üretilmiş, montajı Türk teknik insanlarınca gerçekleştirilmiştir (Türk-Şeker).

Fabrika Yerleşkesinin Konumu, Yapılaşma Süreci, Arazinin ve Mevcut Yapıların Kullanım Biçimi

Fabrika yerleşkesi, kent merkezine 18 km. uzaklıkta, kuzeyde Ankara-Ayaş Karayolu (D-140), doğuda Etiler Caddesi ve bu caddenin Ankara Çayı'nı paralel devam edip mevcut konut adası sınırından, yerleşkenin güney sınırı olan İstasyon Caddesi ile kesişen mülkiyet sınırı, batıda Ankara Çevre Yolu (0-20) ile çevrilidir (Şekil 1). Yerleşkeye giriş ve çıkış, kuzeyde; biri ortada (Çiftlik Kapı) ve diğeri bunun doğusundaki (Benzinlik Kapı) iki adet nizamiye, doğuda; biri ortada (Kuaför Kapı), diğeri bunun güneyindeki (Etimesgut Nizamiyesi) iki nizamiye ile sağlanmaktadır. Servis yolları ve arazinin doğusundan kuzey-batıya yönelen Ankara Çayı üzerindeki köprüler bu nizamiyeleri ve farklı işlevleri birbirine bağlamaktadır (Şekil 1, 2). Yerleşkenin batısında Şeker, Makine, Tohum İşleme, Elektromekanik Aygıtlar Fabrikaları, bu fabrikaların etrafında ambar, garaj, atölye, depo ve havuzlar gibi servis yapıları ile trafolar, tanklar, taşıma bantları gibi çeşitli düzenekler, arazinin doğu kısmında eğitim ve sosyal tesisler yer almaktadır.

Şekil 1. Ankara Şeker Fabrikası Yerleşkesinin Konumu

⁵Ankara Şeker Fabrikası'nın temeli Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakan Adnan Menderes'in katılımıyla 22 Mayıs 1958 tarihinde atılmıştır. Bütçesi yeterli olmasına karşın üç yılda bitirilemediği gerekçesiyle Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel tarafından durdurulan inşaat için 30 Kasım 1961 tarihinde tamamlanması kararı alınmış ve 19 Ekim 1962 tarihinde 1.200 ton/gün kapasite ile işletmeye açılmıştır (Koç, Baskıcı, 2013, s. 58-61).

Yerleşkede yapılaşma süreci, fabrika arşivinden elde edilen belgeler, ilgili yazın ve yerinde yapılan incelemelere göre belirlenmiştir. Yücel-Uybadın Planına göre farklı tarihlerde hazırlanan vaziyet planları ile bugünkü yerleşim planı karşılaştırılarak (Şekil 2), mevcut ve bugün var olmayan yapılar ve açık alanların, inşa ve yıkım tarihleri ile mimari özellikleri ve kullanım biçimleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

İlk iki vaziyet planı; D. Reisoğlu tarafından ilk plan (Ankara Şeker Fabrikası-AŞF- Arşiv no:553, D-82/5) 23.11.1959 tarihinde 1/5000 ölçekli ve ikinci plan (AŞF- Arşiv no:1597, D-82/34) 04.11.1960 tarihinde 1/2000 ölçekli olarak hazırlanmıştır. Bu planlara göre; Şeker Fabrikası, İdare Binası, Köşk, B ve C tipi lojmanlar, Kuaför, İlkokul, Misafirhane, Lokanta, Sinema, Usta ve İşçi Pavyonu, Revir, Yemekhane, Yatakhane, Ambarlar, Mekanik Atölye, Küspe Çukuru, Soğutma Havuzu, Türbin Dairesi, Silolar, Ziraat Aletleri, Fabrika Müdürü Ofisi Binaları yapılmıştır. Fabrikanın faaliyete geçtiği 1962 yılında bu yapıların bir kısmı inşa aşamasındadır. Bu planlarda arazinin kuzeybatısında Ankara-Ayaş yoluna yakın konumda Çiftlik Kompleksi için gerekli farklı yapılar (Küspe Silosu, Gübrelik, Yeşil Yem ve Yem Ambarı, Ahırlar, Süthane vb.) yer almıştır. Bu kompleks önce 1990'lı yıllarda, ardından 2007'de tamamen yıkılmış, bugüne Lojmanları ulaşmıştır. Çiftlik binalarının batısında artan üretim ihtiyacını karşılamak için bu plana göre yapılan Kizelgur Fabrikası da 2000'lerde yıkılmıştır. Aynı planlarda sosyal yaşam (kır kahvesi, gazino, açık hava sinema ve tiyatrosu vb.), spor alanları (voleybol, futbol ve basketbol, mini golf sahaları, tenis kortları, yüzme havuzu vb.) ve Hastane Binasının yıkılması, yerine Elektromekanik Aygıtlar Fabrikası ile Enstitü ve Eğitim Binalarının yapılması, geriye kalan alanın tarlaya dönüştürülmesi öngörülmüştür. Bu planlarda demiryolunun işaretlenmesi ve mevcut raylar, bu dönemde sanayiye bağlı taşımacılıkta demiryolunun önemini göstermektedir.

Üçüncü vaziyet planı;(Türkiye Şeker Fabrikaları AŞ. Arşiv no: D-82/14) H. Kırımhan, S. Ersoy, L. Ertürk, F. Arıcı tarafından hazırlanmış ve 29.3.1977 tarihinde onaylanmıştır. Bu plana uygun olarak 1962'den sonra E ve A tipi Lojmanlar, Satış Mağazası, Cami, Makine ve Tohum Fabrikaları, İşletme Binası ve Enstitü Eğitim Binaları inşa edilmiştir. Enstitü Eğitim Binalarından Genel Müdürlük ve Teknik Servis Binaları sonradan yıkılmıştır.

Dördüncü vaziyet planı; B.A. Yarış tarafından hazırlanan 1/2000 ölçekli bu plan 2.3.1979 tarihinde onaylanmıştır. Bu planla Merkez Bölge olarak tanımlanan alanda 1977-1979 yılları arasında Lojmanlar ve Elektromanyetik Aygıtlar Fabrikası ile bugünkü Futbol Sahasının kuzey-batısında, işlevi bilinmeyen dört adet bina inşa edilmiştir.

Beşinci vaziyet planı; B. Turan tarafından 1/2000 ölçekli olarak hazırlanmış ve 20.10.1986 tarihinde onaylanmıştır. Bu planda Futbol Sahasının yanındaki binalar görülmemektedir.

Şekil 2. Ankara Şeker Fabrikası Yerleşkesi Vaziyet Planı (*)

Yerleşkede farklı işlevlere göre kümelenen yapı ve alanlar ile farklı işlevleri bağlayan ya da ayıran açık-yeşil alanlar yer almaktadır. Yerleşkenin güneyinde fabrikalar ile üretime ve dağıtımına ait yapı ve ekipmanlar, doğusunda lojmanlar, sosyal tesisler, spor alanları ve okullar, kuzey-doğudaki lojmanlara batı yönünde sınırdaş olan ofis, hangar, garaj, ziraat aletleri üretim ve depolama yapılarını kapsayan Merkez Bölgesi, Merkez Bölge ile fabrikaların arasında Şeker Araştırma Enstitüsü ve Enstitü Eğitim Dairesi ve ilgili binalar bulunmaktadır.

Fabrika Binaları ve Üretime Ait Diğer Yapılar ve Ekipmanları

Yerleşkedeki Şeker, Tohum, Elektromekanik Aygıtlar Fabrikalarının, üretimi ve gelişmeyi destekleyen Merkez Bölgedeki Yapılar ve Şeker Araştırma Enstitüsü ve Enstitü Eğitim Binaları ile Yönetim Binalarının işlevleri, konum ve mimari özellikleri aşağıda -kısaca- açıklanmaktadır. Binaların tasarımında, açık-yeşil alan düzenlemelerinde modern mimarlık anlayışı hâkimdir. Fabrika ve ekipmanlarına ait yapılar modüler tasarım ilkesiyle demir taşıyıcı sistemle, diğer binalar betonarme taşıyıcı sistemle inşa edilmiştir. Bu binaların çatıları ahşap taşıyıcı sistemle, kırma çatı formunda olup, üst örtü Marsilya tipi kiremit kaplıdır.

Şeker fabrikası

Ankara Şeker Fabrikası, yerleşkenin ilk dönem yapı kompleksi olup, fabrika binası ile üretime ait pancar depolama alanı, ambarlar, silolar, durultma havuzu, küspe kurutma yapıları, servis (inşaat, ziraat aletleri) ve ofis (işletme, muhasebe, yönetim) binaları, yemekhane ve köşk binaları ile ulaşım alt yapısından (lokomotif ve diğer garajlar, yollar) oluşmaktadır.

Fabrika –Ana- Binası; doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Binanın tasarım ve inşa sistemi cepheden okunmaktadır. Pencere yer aldığı modülün genişliğinde, cephenin üst ve ortasında tasarlanmıştır. Giriş cephesinde, mahya kotuna kadar dik olarak yükseltelen çatı arasıyla kat sayısı artırılmıştır. Tek hacimli iç mekan, tesisat ve makine teçhizata göre bölünmüştür. Şeker depolarını ayıran bölümler sonradan yapılmıştır. Fabrika Binası bu mekan kurgusuyla 1960'lı yılların sanayi yapısı tasarımını, kütle büyüklüğünü ve inşaat tekniğini bugüne aktarmaktadır. Ancak iç mekanları, çağdaş üretim teknolojisine uygun donanımla bütünüyle yenilenmiştir (Foto 1). Bina'nın güneyindeki dış duvara dayalı eklenti olan sundurmayla kapatılmış silindirik formdaki, tehlikeli madde tankları kapatılmıştır.

Foto 1. Şeker Fabrikası Ana Bina'nın ön ve yan cephesi

İşletme (Ofis) Binası; Fabrika Binası'nın güneyinde yaklaşık kare taban alanına sahip, zemin + 2 katlı bir bina'dır. Her katta yatay beton silmeler arasında farklı form ve ölçülerde pencereler tasarlanmıştır. Girişi güney cephesindedir (Foto 2).

Şeker Ambarları; Fabrika Binası ile aynı taban alanı büyüklüğündeki ambarlar, konumlandıkları yöne göre adlandırılmıştır. Hammadde için yapılmış üç adet güney ambarlarının giriş kapısı üzerine sundurma ilave edilmiştir. Kuzey ambarları ise Malzeme, Transit ve Merkez Ambarlarıdır. Bu yapıların demir taşıyıcı sistem ve detayları cepheden okunmaktadır. Uzun cephelerdeki kapıların 1m. üzerinde, 1.20 m. genişliğinde sundurma ilave edilmiştir (Foto 3). Çatı örtüsünün dış duvarla birleştiği kotta sonlandırılan 1.40 m. uzunluğundaki pencereler, cephe boyunca yer almaktadır.

Foto 2. İşletme (Ofis)Binası

Foto 3. Kuzey ve Güney Şeker Ambarları

Yönetim Binası; Fabrika yerleşkesinin ilk dönem yapılarından biridir. Alman Mimar Bernhard Pfau'nun Ankara'da inşa ettiği tek yapıdır (Goethe Enstitüsü, 2010). Şeker ambarlarının güneyinde, kuzeydoğu-güneybatı yönünde kütseli dikdörtgen prizma olan bir binadır. Zemin +2 katlı binanın güneyinde tek katlı müstemilatı mevcuttur. Kuzeyde giriş kapısının önündeki kavisli sundurma ile merdiven başlamaktadır. Subasman bosajlı taşlarla sonradan kaplanmıştır. Binada sadece iç mekan zemin kaplamaları yenilenmiştir (Foto 4).

Foto 4. Şeker Fabrikası Yönetim Binası Doğu ve Kuzey Görünüşü, Giriş Holü ve Merdiveni

Pancar Muhasebe Binası; Ofis Binasının hemen güneyinde, bu bina ile yaklaşık aynı boyutlarda ve aynı kütle formunda, girişi doğu yönünde olan bir binadır. Zemin+2 katlıdır. Alt kat ve üst kat seviyesinde yan yana bir dizi halinde pencere açıklıkları vardır (Foto 5).

Köşk; Pancar Muhasebe Binasının doğusunda, girişi batıda olan tek katlı binadır. 1960'lı yılların sanayi tesislerinde üst düzey yöneticilerin dinlenme ve misafir kabul etme biçimini ve ortamını açıklamaktadır. Doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen prizma biçiminde tasarlanan bu binanın taban alanı (8 m. x 5 m.) oldukça küçüktür. Uzun cephelerinde boydan boya pencere açılmıştır. İç mekanın doğusunda iki rıht yüksekliğindeki sekide doğal taşlarla kaplı şömine bulunmaktadır. Döşeme ahşap parke, tavan ince çıtalı ahşap kaplıdır (Foto 6). Sabit tefriş elemanları (merdiven, şömine gibi) yenilenmiş ve yeri değiştirilmiştir.

Foto 5. Pancar Muhasebe Binası

Foto 6. Köşk Binası ve İç Mekandan görünüş

Fabrikanın Binasının güney ve güneydoğunda, İşçi Yemekhanesi, İnşaat Servisi, Meydan Ziraat Aletleri, Lokomotif Garajı, Silolar birbirine yakın biçimde konumlanmaktadır.

Yemekhane Binası; Kütle büyüklüğü hariç tamamen yenilenmiştir.

İnşaat Servisi Binası; farklı tarihlerde, farklı amaçlarla ve çeşitli ilavelerle plansız biçimde büyütülmüştür. Lokomotif Garajında olduğu gibi binanın dış duvarları kırmızı boyalı subasman dışında beyaz boyalıdır.

Lokomotif Garajı; silolarla aynı yönde ve yakınında konumlanana iki kat (6.7 m.) yüksekliğinde bir yapıdır. Fabrikada kullanılan lokomotifleri koruma ve bakımı için yapılan yapı, günümüzde demiryolu kullanılmadığı için depo olarak kullanılmaktadır.

Meydan Ziraat Aletleri Binası; ziraat aletleri garajıdır. Bina kütleli, doğu-batı yönünde tek katlı, enine dikdörtgen prizma biçimindedir. Bu bina ve çevresindeki ziraat makine teçhizatı modern üretimin gereklerine uygun olarak yenilenmiştir. Binanın kuzeyindeki silolar ise bugüne özgün nitelikleriyle ulaşmıştır.

Küspe Kurutma, Tribün, Kazan, Mekanik Atölye, Boruhane, Marangozhane, Yağ ve Malzeme Ambarları, Garaj, Atık Su Arıtma, Sondaj, Soğutma ve Pompa Binaları ile üretime ilişkin Filtrasyon, Toprak-Çamur, Durultma Havuzları, Küspe Çukuru ile park ve bahçeler gibi açık alanlar Şeker Fabrikanın kuzeyinde geniş bir sahaya yayılmaktadır.

Küspe Kurutma Binası; kütleli dikdörtgen prizma biçimindedir. Binanın tüm cepheleri sac levha ile sonradan kaplanmıştır (Foto 7). Bu bina ile aynı kütle formu ve yapım sistemiyle inşa edilen Ambarlar, Mekanik Atölyesi ve Garaj Binaları birbirine ve bu binaya yakın konumdadırlar. Bu binaların cephelerine oluklu levha kaplı sundurmalar ilave edilmiştir. Binaların etrafında vinçler ve taşıma bantları bulunmaktadır.

Durultma havuzu; daire biçiminde çukur görünümündedir (Foto 8). Küspe işlemleri için yapılmış diğer havuzlar, toprak saha görünümündedir. Bu yapıların formu ve malzemesi ile taşıma bantları ve binalardan bağımsız soğutma, pompa, atık su ile ilgili mekanik teçhizatı günümüz teknolojisine göre tamamen yenilenmiştir (Foto 9).

Foto 7. Küşpe Kurutma Binası

Foto 8. Durultma havuzu

Foto 9. Havuz teçhizatı

Makine fabrikası

1968 yılında kurulan ve günümüzde faal olan Makine Fabrikası ve bu fabrika ile ilgili yapılar Şeker Fabrikasının güneyinde konumlanmaktadır.

Fabrika –Ana- Binası; doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen prizma formundaki kütleli ve dış duvarlardaki modüllerin demir taşıyıcı elemanları ve tuğla örgü ile döneminin fabrika tasarım ilkelerini tanımlamaktadır. Ön cephede, beşik çatının üçgen altında dört adet pencere ile çatı ortası yükseltilerek açılan pencereler aynı anlayışla düzenlenmiştir. Yan cephelerde kolonların arasında zemin kotundan 3 m. sonrasında yüksekliği 5 m. olan pencerelerin üstten 2 m.'lik kısmının tuğla ile sonradan kapatıldığı anlaşılmaktadır (Foto 10). Fabrikanın makine imalat teçhizatı yenilenmiştir. Binanın tek hacimli iç mekanı makine aksamına göre farklı bölümlere ayrılmıştır. Fabrikanın kuzeyinde kare planlı tek katlı yemekhane binası bulunmaktadır.

Fabrika işlevine yönelik diğer binalar; Fabrikanın güneyinde Sincan-Etimesgut Yolunun kenarındaki dikdörtgen alanın merkezinde konumlanmaktadır. Beş ayrı birim olan bu binalar, bitişik yapı nizamında tek katlıdır. Binaların dördü, ikili grup oluşturup aynı hizada birbirine yakın biçimde doğu-batı yönüne, diğeri bu blokların arasında kuzey-güney aksına yerleştirilmiştir (Foto 11). Bu binaların güney-batısında Ambar, kuzeyinde Yemekhane, İşletme ve Revir Binaları, kuzey-batısında Garaj ve Yeni Revir bulunmaktadır.

Foto 10. Makine Fabrikası

Foto 11. Makine Fabrikasına Ait Binalar

Tohum fabrikası

1976'da pancar tohumu üretme ve işleme için kurulan fabrikanın işlevini sürdürülmektedir.

Fabrika –Ana- Binası; Çiftlik Kapı'dan güney-batıya uzanan yolun kenarında, yerleşkenin merkezinde, Şeker ve Makine Fabrikası Binalarının batısında, kuzeydoğu-güneybatı aksında konumlandırılmıştır. Cephelerde betonarme taşıyıcı sistem ve sıvasız tuğla duvar okunmaktadır. Ön cephede her katın giriş altında 1.20 m. boyunda pencereler bulunmaktadır (Foto.12). Tek hacimli iç mekan makinelere göre bölünmüş ve asma kat eklenmiştir.

Fabrika işlevine yönelik diğer binalar; Fabrika Binasının kuzeydoğu ve güneybatısında ambarlar, doğusunda ofis binası ve bu binanın güneyinde atölye, kuzey-doğusunda İşçi Soyunma, Yemekhane Binaları ve Sera bulunmaktadır. Ana bina ile ambarlar arasına sonradan yapılan sundurma bu binaları birbirine bağlamaktadır. Yaklaşık eş büyüklükteki dikdörtgen planlı ilk dönem ambar yapılarının (Foto 13) yanına 1990'lı yıllarla 9-10-11 numaralı yeni ambarlar ilave edilmiştir. Fabrika binasından ambarlara metal kapılarla geçiş sağlanmıştır. Yeni ambarlar metal levha kaplı cephe duvarlarıyla Fabrika ve ilk dönem ambarlara göre mimari üslup ve yapı malzemesi farklıdır (Foto 14).

Foto 12. Tohum Fabrikası Ana Binası ve İç Mekanı

Foto 13. İlk Ambar Örneği

Ofis Binası; Tek katlı binanın giriş cephesi 80 cm. parapet üzerinde pencerelerle kaplıdır. Subasman sıvasız tuğla örgüdür (Foto 17). Yemekhane, Sera, Atölye Binaları da aynı cephe düzeninde tek katlıdır. Trafo Binasında ise tuğla dış duvarlar sıvasızdır.

Foto 14. Yeni Ambar Örneği

Foto 15. Ofis Binası

Elektromekanik aygıtlar fabrikası –EMAF- (1977-1979)

EMAF, şeker endüstrisi ile ilgili ölçü ve denetim aygıtları hakkında çalışmalar yapmak üzere 1977-1979 yılları arasında inşa edilmiştir. Ankara Çayı'nın kuzey kenarında, Enstitü Eğitim Binalarının güney-batısında,

1957-60 yıllarında inşa edilen sosyal ve spor tesislerinin değiştirilmesi veya yıkılmasıyla elde edilen alanda konumlanmaktadır.

Fabrika –Ana- Binası; doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen taban üzerinde iki katlıdır. Batıya 60 derece eğimli çatı örtüsünün sonlandırıldığı 30 derece eğimli kalkan duvarında pencereler tasarlanmıştır. Binanın ön (doğu) cephesinde, dikey taşıyıcılar arası sıvalı tuğla duvar, tavan döşemesine dayalı 1.40 m. uzunluğunda ve modül genişliğindeki pencere ve iki parçalı sürme kapı bulunmaktadır. Yan cephelerde kolonlar arasında 90 cm. parapet üzerinde pencereler bulunmaktadır. İç mekanda metal tezgâhlar, batıdaki dış duvara dayalı asma kat ve kolonlar arasında sabit bir vinç bulunmaktadır. Binadaki tüm teçhizat yenilenmiştir (Foto 16).

Ambar (Foto 17), Ofis, Yemekhane, Trafo Binaları, ana binaya yakın ve aynı yönde, aynı dönemde, aynı tasarım ilkeleri ve yapım sistemiyle inşa edilmiştir. Ancak, bu binaların mekan organizasyonu, teknolojik gelişmeye bağlı donanım ve kullanım biçimiyle değiştirilmiştir.

Foto 16. EMAF Ana Binası, Ön Cephesi ve İç Mekanı

Foto 17. Ambar Binası

Merkez bölge; ofis, hangar, garaj, ziraat aletleri binaları

Yerleşkenin kuzey-doğusundaki Benzinlik Kapısının doğusunda konumlanan ve servis yolu ile birbirlerine bağlanan farklı işlev ve büyüklükteki yapıların bulunduğu bölge Merkez Bölge olarak anılmaktadır. Bu binalar 1977-1979 yılları arasında yapılmıştır.

Ofis ve Bitişik Lojman Binası; merkez bölgenin doğusunda konumlanmaktadır. Dikdörtgen planlı, iki katlı binanın batısında tek katlı müştemilatı bulunmaktadır. Binanın girişinin önündeki taş döşeli geniş alan özgündür (Foto 18).

Garaj; lojmana bitişik bu bina, saçak kotuna kadar yükselen duvardan ve dışa eğimli sundurma ile bunu taşıyan ahşap direklerden oluşturulmuştur (Foto 19).

Ambar Binası; Garajın uzantısındaki bu binanın dış duvarlarında, taşıyıcı elemanlar arasındaki doğal taş kaplama özgündür (Foto 20). Bu binanın güney-batısındaki hangar tek katlıdır.

Foto 18. Ofis ve Lojman Binası

Foto 19. Garaj

Foto 20. Ambar Binası

Ziraat Aletleri Binası; bu binaların batısında, tel örgü ile çevrili, enine dikdörtgen formda, tek katlı, şeker üretiminde kullanılan ziraat aletlerinin saklandığı binadır. Bu binanın batısında dağınık biçimde Su Arıtma, Depo, Su Deposu ve bunlara ait teknik ekipman bulunmaktadır.

Şeker Araştırma Enstitüsü ve Enstitü Eğitim Dairesi ve İlgili Binalar

Ankara-Ayaş Yolunun doğusunda Benzinlik Kapı'dan güneybatıya uzanan servis yolunun batısındaki bu binalar ilk dönemde (1961-1965) inşa edilmiştir. Bu yapı grubunun odağı olan Şeker Araştırma Enstitüsü'nün batısında Analiz Laboratuvarı, Enstitü Eğitim Dairesi, Şeker Yetiştirme Evleri (Seralar), Kazan Dairesi, Baş Uzman ve Enstitü Baş Uzman Odası ve Trafo bulunmaktadır. Enstitü Binası'nın güneyinde yolun kenarındaki sosyal mekanlar (Lokanta, Atölye, Helâ, Kahvehane) birbirine yakın planlanmıştır.

Şeker Araştırma Enstitüsü; Eskişehir'deki Enstitüyü Ankara'ya taşıma kararıyla açılan mimari yarışmayı kazanan Sami Sisa, Metin Hepgüler ve Doğan Tekeli'nin modern mimarlık yaklaşımıyla hazırladığı proje 1965'de uygulanmıştır. Enstitü fonksiyonlarına göre biçimlenen üç kütlede düzenlenmiştir. *Enstitü A Blok*; iki katlı bir binadır. Ön cephede üst kattaki çıkma, yarı-açık giriş mekanındaki silindirik kolonlara taşınmaktadır. Üst katta simetri aksında döşeme kotundan kiriş altına kadar pencereler yer almaktadır. İç mekanda merdivenlerin bulunduğu oylumu örten diyagonal çatı uzantısı ile yaratılan form zıtlığı cepheye görsel zenginlik kazandırırken doğal aydınlanmayı da sağlamaktadır (Foto 21). Döşemeler, merdiven ve duvarlar siyah ve sarı renkli doğal mermerle kaplanmıştır (Foto 22). İç mekandaki bazı detay değişikliklerine rağmen bina modern mimari üslubunu korumaktadır.

Foto 21. Enstitü A Blok- Ön Cephe

Foto 22. A Bloкта İç merdiven

Enstitü B Blok ve C Blok; A Bloğa arkatlarla bağlanan aynı mimari üslup-
ta iki binadan oluşturulmuştur (Foto 23). B Bloкта asistan odaları, toprak
yıkama laboratuvarları, C Bloкта (Foto 24) ofis birimleri, uzman odaları,
gübre ve fiziki analiz laboratuvarları bulunmaktadır. Bloklar bodrum + 1
katlı olarak, aks açıklığı 3.5 m. olan modüler sistemle tasarlanmıştır. Mo-
dül aksları iç mekanda cepheye dik konulacak laboratuvar bankolarına
göre belirlenmiştir. Laboratuvarların baca ve aspiratörleri çatıdaki çekme
kata toplanmıştır (Bancı, 2006).

Enstitü Eğitim Dairesi Binası; bodrum + 2 katlı olan yapının, uzun cephe-
lerinde kolonlar arası şeffaflık (pencere) ve ön cephede girişe bağlanan iki
kollu simetrik merdiven belirgin cephe özellikleridir (Foto 28).

Foto 23. Enstitü B Blok

Foto 24. Enstitü C Blok

Foto 25. Eğitim Dairesi

Pancar Analizi Laboratuvar Binası; dikdörtgen planlı, tek katlı ve teras çatı-
lı olarak tasarlanmıştır. Bitişindeki kazan dairesi ile aynı yüksekliktedir.
Bu binanın yakınında Şeker Yetiştirme Evleri, Bakım Atölyesi, Yemekha-
ne, Garaj yer almaktadır.

Lojmanlar, Sosyal Tesisler, Cami ve Eğitim Binaları

Yerleşkede üretim yapıları dışında sosyal yaşam ve aktiviteler için ya-
pılar bulunmaktadır.

Lojmanlar: Yerleşkede çalışanlar için farklı dönemlerde çok sayıda ve
tipte lojman binaları yapılmıştır (Foto 26). Bu binaların tamamı beto-
narne yapım sistemiyle, üst örtü Marsilya tipi kiremitle kaplı ahşap
konstrüksiyon kırma çatılı olarak tasarlanmıştır. Binaların, dış duvar-
lardaki subasman kotuna kadar bosajlı taş kaplamalar özgündür. Tüm
binalarda zemin kaplaması, bazılarında mekan organizasyonu değişti-
rilmiştir.

A Tipi Lojmanlar (1963); yerleşkenin doğusundaki Kuaför Kapı'dan ba-
tıya uzanan servis yolunun güneyindeki iki bloktan oluşmaktadır. Doğu-
batı yönünde enine dikdörtgen planlı binalar iki katlıdır. Ön cephelerde
her katta ikişer balkon ve büyük pencereler, yan cephelerde iki büyük ve
ıslak mekana ait küçük pencereler vardır. İç mekanlar yenilenmiştir.

B tipi Lojmanlar (1958-1962); yerleşkenin kuzey-doğusunda, Benzinlik Kapı'dan doğuya uzanarak Merkez Bölge'ye ulaşan yolun güneyinde konumlanmaktadır. 1959 tarihli vaziyet planına göre bu tipteki bazı bloklar yıkılmış, bugüne yedi blok ulaşmıştır. Cephelerde geniş saçak (75 cm.) ve çıkma balkonlar, ıslak hacimler için küçük (60x60 cm.), yaşam mekanları için farklı boyutlarda, büyük dikdörtgen pencereler bulunmaktadır.

C Tipi Lojmanlar (1958-1962); yerleşkenin kuzey-doğusunda Kuaför Kapıdan batıya uzanan servis yolunun güneyinde konumlanmaktadır. Kuzeybatı-güneydoğu yönünde dikdörtgen planlı bu bloklardan bugüne on blok ulaşmıştır. Dokuz adet blok üçerli dizinle yan yana biri de doğuya yerleştirilmiştir. Bu binalar simetrik plan anlayışıyla iki katlı inşa edilmiştir. Ön cephede her katta üçer pencere ve birer balkon, diğer uzun cephede geniş balkonlar, dar cephelerde birer balkon bulunmaktadır.

Çiftlik Lojmanları (1958-1962); Yerleşkenin kuzey tarafında Ankara-Ayaş yolu kenarında Çiftlik Kapı'nın batıya yönelen servis yolunun güneyinde konumlanan tek katlı yapılardır. Batıda, kuzey-doğu yönünde iki adet ve güney-batı yönünde üç adet olmak üzere beş ayrı bina günümüze ulaşmıştır. Her biri farklı plana sahip bu binalar günümüzde baraka görünümünde olup yıkıntılardan bazılarının bugüne ulaşmadığı anlaşılmaktadır.

Foto 26. Sırası ile A Tipi, B Tipi, C Tipi Lojmanlar ve Çiftlik Lojmanları

D Tipi Lojmanlar (1962-1977); Yerleşkenin doğusundaki Kuaför Kapıdan güney-batıya yönelen servis yolunun güneyinde konumlanmaktadır. Güney-batı, kuzey-doğu yönünde üç ayrı bloktan oluşmaktadır. Günümüzde harap ve metruk durumdadır (Foto 27).

E Tipi Lojmanlar (1969); D tipi Lojmanların batısında doğu-batı yönünde beş bloktan oluşmaktadır. (Foto 28). Ön cephedeki giriş mekanı dışa taşkın tasarlanarak vurgulanmıştır.

KT-3 Tipi Lojmanlar (1977 sonrası); Merkez Bölgenin güneyinde doğu-batı yönünde beş ayrı bloktan oluşmaktadır (Foto 28).

Foto 27. D Tipi Lojmanlar

Foto 28. E Tipi ve KT-3 Tipi Lojmanlar

Sosyal Tesisler ve Spor Alanları: Sosyal tesisler ve spor alanları ilk iki vaziyet planlarına göre arazinin doğu ve güneyinde, işlevsel olarak birbirini tamamlayacak biçimde birbirlerine yakın konumda tasarlanmış ve inşa edilmiştir. 1965’de EMAF yapımı için bazı sosyal yaşam ve spor alanları ve binaları yıkılmış, yerleşke nüfusunun artması, gereksinimlerin değişmesi ve çeşitlenmesiyle bazılarının işlevi ve özgün mimarisi değiştirilmiş ya da yeni binalar eklenmiştir. Bugüne ulaşan binaların konumları ve mimari özellikleri aşağıda açıklanmaktadır.

Sinema, Lokanta, Büyük Misafirhane, Lokal Grubu; diğer misafirhaneler ve işçi pavyonları ile birlikte 1958’de Mimar Naim Bekitoğlu tarafından tasarlanmış, 1962’de inşa edilmişlerdir. *Sinema ve Lokanta Binası*; yerleşke-nin doğusunda, Kuaför Kapı’dan batıya uzanan servis yolunun kuzeyden gelen yolla kesiştiği noktanın güneybatısında konumlanmaktadır. Bu kompleks dik açıyla birbirine yaklaşan dikdörtgen prizma biçimindeki tek katlı binalardan oluşturulmuştur. Doğu cephesinde kolonlarla belirginleştirilerek iç mekana açılan giriş, daire planlı, kolonatsız ve tepe pencere ile ışıklıkla bütünleşmektedir (Foto 29). Giriş holünün solunda sinema salonu, sağında üç rıhtla ulaşılan lokanta bulunmaktadır. Sinema salonunun tefrişi değiştirilerek toplantılar için kullanılmaktadır (Foto 30). Lokantanın iç mekanı yenilenen bölmeler, zemin kaplaması ve tefriş elamanlarıyla bütünüyle değiştirilmiştir.

Foto 29. Sinema-Lokanta Girişi ve Giriş Holü Foto 30. Sinema Giriş Holü ve Salonu

Büyük Misafirhane Binası; sinema ve lokanta binasının kuzeydoğusunda “L” biçiminde her modül kapalı balkona açılan oda olarak tasarlanmıştır. Bina iki katlıdır. Ön cephenin kuzeydoğu ucunda poligonel cepheli giriş mekanı ve subasmanın kesme taş kaplaması cepheye görsel zenginlik kazandırmaktadır (Foto 31).

Küçük Misafirhane ve İşçi Pavyonu Binası; yerleşkenin güneydoğusunda konumlandırılmıştır. Misafirhane Binası metruk durumdadır. İşçi Pavyonu Şekerspor'a tahsis edilmiştir.

Küçük Misafirhane Binası; işçi pavyonuna kuzey-güney yönünde dik açıyla yaklaşan dikdörtgen planlı ve tek katlı bir binadır. Uzun cephelerde her oda ve önündeki balkonlar modüler tasarım ilkesini okutmaktadır. Balkonlardan birisi ve kuzey cephedeki giriş kapatılmış ve merdiveni işlevsiz kalmıştır (Foto 32).

Foto 31. Büyük Misafirhane Binası ve Girişi

Foto 32. Küçük Misafirhane Binası

İşçi Pavyonu; Küçük Misafirhane'nin doğusunda dikdörtgen planlı bu bina iki katlıdır. Modül tasarım sistemi ve taşıyıcı öğeler dış cepheden okunmaktadır (Foto 33).

Kuaför; adını verdiği nizamide tek katlı ve dikdörtgen biçiminde küçük bir binadır. Yerleşkenin ilk inşaa döneminde yapılmıştır.

Bu binalara göre geç dönemde inşa edilmiş sosyal yaşama ilişkin diğer yapıların konumları ve mimari özellikleri aşağıda kısaca açıklanmaktadır.

Yeni Misafirhane Binası, sinema ve lokanta binasının güneybatısında konumlanmaktadır. Dikdörtgen planlı, iki katlı olarak tasarlanmıştır (Foto 34).

İşçi Pansiyonu; yerleşkenin güneyinde yatakhanelerin batısında, konumlandığı topografyaya bağlı olarak (Foto 35) güneyde tek katlı kuzeyde iki katlı bir binadır.

Foto 33. İşçi Pavyonu

Foto 34. Yeni Misafirhane

Foto 35. İşçi Pansiyonu

Şeker (Peker) Cami; Etimesgut Nizamıyesi'nin güneyinde konumlanmaktadır. Geleneksel mimariye atfen tek kubbeli kübik bir yapıdır. Bahçesinde şadırvanı mevcuttur (Foto 36).

Gazino ve Binası; Benzinlik Kapı'dan güneye uzanan yolun doğusunda, B tipi lojmanların güneyinde içerisinde tek katlı bina olan büyük bir bahçe ve olarak düzenlenmiştir (Foto 37). *Satış Mağazası*; kreş binasına yakın

konumda E tipi lojmanların güneyinde yer almaktadır. 1977 tarihli vaziyet planına göre yerleşkede çalışan ve yaşayanlar için perakende ticaret alanıdır. Bina “L” planlı olup tek katlıdır (Foto 38).

Foto 36. Şeker Cami **Foto 37. Gazino Bahçesi**

Foto 38. Satış Mağazası

Sendika Binası; Etimesgut Nizamiyesi'nin kuzeyinde yer almaktadır. Kuzey-güney yönünde boyuna dikdörtgen formda planlanmış, girişi doğu cephesinde olan üç katlı bir binadır.

Tefiş Kurulu Başkanlığı Binası; yerleşkenin kuzeydoğusunda, Benzinlik Kapı'dan güneye yönelen yolun doğusunda, Enstitü ve Eğitim Atölyelerinin güneyinde yer almaktadır. Bina doğu-batı yönünde enine dikdörtgen planlı, simetrik cephe düzeninde iki katlı bir binadır.

Eğitim yapıları: *Kreş*; yerleşkede çalışanların çocukları için yakın geçmişte inşa edilmiştir. Kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda “U” planlı, iki katlı bina, üç ayrı bloktan oluşmaktadır.

İlkokul Binası; Kuzey-güney yönünde dikdörtgen biçiminde planlı, zemin+1 katlı binadır. Yerleşkenin doğusunda ilk inşa döneminde (1958-1962) sadece çalışanların çocukları için yaptırılmıştır. 1958 yılında öğrenci sayısının artmasıyla aynı okul binasında ortaokul eğitimine de başlanmıştır. Ortaokul kısmı daha sonra Mehmetçik Lisesi olmuştur. Binaya 1985'de dört derslikli tek katlı bina ve laboratuvar ünitesi ilave edilmiştir. Mevcut bina 1999'da yeni yapılmış ve 2000'de Kadri Suyabakan İlköğretim Okulu adı verilmiştir.

Mehmetçik Lisesi; 1992-1993 eğitim öğretim yılında eğitime başlanan bina yerleşke alanının doğu sınırında konumlanmaktadır. Zemin+4 katlı ana bina, spor tesisleri ve yapım tarihi bilinmeyen iki ek bina ile yaklaşık 6.000 m² kapalı alana sahiptir.

Bitirirken: Ankara Şeker Fabrikası ve Yerleşkesini Endüstri ve Kültür Mirası Olarak Koruma(ma)

Türkiye'de 1926'da Uşak ve Alpulu, 1933'de Eskişehir, 1934'de Turhal Şeker Fabrikalarının açılmasıyla, şeker sanayinin geliştirilmesi ve üretim koordinasyonunun sağlanması için 1935'de Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. (Türk Şe-

ker) devlet desteği ile kurulmuştur. Türk Şeker ve 1951 tarihli Şeker Sanayinin Tevsi Programının desteği ile 1953-1956 yıllarında kurulan on bir fabrika sayısı (Kaya, 2015, s.41), 1950-1960 dönemindeki devletçi modelden muhafazakâr liberal ekonomiye geçiş dönemiyle 1963'de on yediye çıkartılmıştır. 1960'daki askeri darbe sonrasında sivil iktidar, I. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967) ile ekonomiyi canlandırmak için sanayide gelişmeyi öncelikli görmüştür (Keyder, 2004: 28-32). Ancak, yeni ekonomik düzenle, siyasi istikrarsızlık ve 2. Dünya Savaşına dayalı ekonomik sıkıntılar aşılamamış, Marshall yardımlarıyla tarım sektörü de desteklendiyse de kırsal alandaki sorunlar kente göçü hızlandırmıştır. Bu dönemde kadar önemli sanayi yatırımlarının yapılmadığı Ankara'da, kentin batı koridorunda 1952'de Et-Balık Kurumu, 1953'de Çimento, 1954'de Traktör, 1957'de Süt, 1958'de Yem Fabrikaları kurulmuştur (Tekeli,1994, s. 285-297). Ankara Şeker Fabrikası da 1957 tarihli nazım imar planında sanayi aksı olarak öngörülen bu koridorda 1962'de üretime başlamıştır. Bu fabrika ve yerleşkesi, Türkiye'de 1960lı yıllarda endüstri yerleşkelerinin kuruluş ve gelişme öyküsünü bugüne aktarmaktadır. Kurucusu olan Türk Şeker'in sanayi ve ziraatın gelişmesine, araştırma ve eğitime, sosyal hayata katkısının göstergelerindedir. Diğer şeker fabrikaları ve yerleşkelerine benzer biçimde, bu dönemin şeker üretim ve yapı inşa teknolojisine göre yapılaşmış çevresi ve doğal peyzajıyla endüstrinin ve endüstri toplumunun geçmişi tanımlamaktadır. Fabrikanın kurulduğu dönemde Cumhuriyetin modernite projesinin heyecanı azalmış olsa da devletçi politikalarla modern kentin bir modeli olarak kurulan bu tür endüstri yerleşkeleri, sundukları mekansal, sosyal ve ekonomik olanaklarla, özellikle kırdan göçen çalışanlarının modern-çağdaş benimsemesini (Asiliskender, 2009, s. 111-112). Ankara Şeker Fabrikası da sadece endüstri tesisi değil, şeker endüstrisinin gelişmesine önderlik eden eğitim kurumları, yayınları ile birlikte lojmanlar, misafirhane, sinema salonu, lokanta, spor alanları, okullar, tarım çiftliği gibi birimleriyle sosyal proje alanıdır. Çiftçiye modern tarım tekniklerinin öğretilmesi, tohum ıslahı gibi çalışmalarla tarımın ve çiftçinin desteklenmesi, çalışanlar ve aileleri hatta halk için düzenlenen kurslar, spor, eğlence ve eğitim olanakları ve düzenlenen çeşitli aktivitelerle sanayi aydını yaratma ve böylece modern toplum oluşumunu destekleme çabaları yerleşkenin sosyal misyonu olmuştur. İş yeri ve konutun aynı alanda olmasıyla gelişen mahalleli anlayışla içe kapalı sosyal yaşam aidiyeti geliştirmiş ve beraberinde birçok anıyı biriktirmiş ve yer'in ruhunu da oluşturmuştur. Günümüze ulaşan bu yerleşkenin endüstri ve taşınmaz kültür miras değeri, sadece yer-arazi (*place-land*), insan eliyle yapılmış her şeye (*artifact*) gibi maddi öğeleriyle değil bu öğelere yapışık, insanlar (*people*),

sosyal yaşam (*social life*), işler (*affairs*) ve işlevler (*functions*), ülke ve kent ölçeğindeki misyonu (*mission*) ve zaman boyutuyla gelişen yer'in ruhu ile birlikte değerlendirilmelidir (Fu, 2012, s.22-26). Böylece yerleşkenin tamamı korunması-yaşatılması gereken değer olarak görülmeden taşınmaz kültür varlığı olarak tescil edilen binalar, varlık nedeni olan bağlamından ve anlamından koparılarak, maddi olmayan değerleri yok edilmektedir.

Kentsel koruma alanında yer'in ruhunu tanımlamada, parametreler yer'e özgü olduğu için bu konuda net kaynak(lar) ya da bir şablon söz konusu değildir (Rifαιοğlu ve Güçhan, 2013, s. 137-148). Fenomolojik bu kavramın öznel ve gizli nitelikler barındırdığı, yaşayanlar ile yer arasında, haklar, sorumluluklar, eylem ve düşünceleri de içeren ilişkilere, anlam yüklemeye ve zamana bağımlı olduğu bilinmekte ve uluslar arası koruma ilkeleleriyle vurgulanmaktadır (Gürkaş ve Barkul, 2012, s.1-11; UNESCO, 2008-b). Bu nedenle Ankara Şeker Fabrikası Yerleşkesinde koruma mevzuatına göre sadece bazı yapıları kültür mirası olarak tescillemek ve böylece yerleşkeyi parçalamak, bütünleşik üretim biçimiyle oluşan sosyal bağlamını, anlamını ve yer'in ruhunu silmek, miras değerlerini koruma-yaşatmaya ve/veya sürdürülebilirliğine aykırıdır.

Türkiye'de küreselleşmeyle bağlanarak rant sektörü için en karlı yatırım alanına dönüştürülen kentsel mekanda, ucuz olmanın ve arazi büyüklüğünün sağladığı avantajla bu tür kamusal alanların bu sürece hızla ve kolaylıkla dahil edilmesi, Ankara Şeker Fabrikası Yerleşkesinin sürdürülebilirliğini sağlamaya engel olmaktadır. Özellikle 1980 sonrası kentsel yaşamda gelişen yeni tüketim kültürüyle, taşınmaz kültür mirası gayrimenkul piyasasına teslim etmiştir. Böylece, imar yatırımlarına yönlendirilen sermayenin bu alanları ele geçirmesi, neo-liberal kent ve kültür politikalarıyla meşrulaştırılmaktadır. Bu arenada miras alanları yerine, rezidanslar ve alışveriş merkezleri (AVM) kentin kimlik ögesi ve özlenen modern kentsel hatta kamusal alanlar olarak sunulması, kent bütünüyle birlikte bu yerleşke üzerinde de izlenebilmektedir. Bu yerleşkenin imar planıyla kentin batı koridorunda öngörülen sanayi aksı üzerinde kuruluşu, 1970lerde kooperatif(ler) yoluyla batı kent çeperinde konut alanlarının gelişmesine ivme kazandırmıştır. Ankara 1990 Metropolitan Nazım İmar Planı ile kentsel gelişmenin şehirlerarası ulaşım eksenleri üzerine yönlendirilmesiyle, batı koridorunda İstanbul yolu üzerinde ile Etimesgut-Sincan-Yenikent bölgesinde tarım topraklarının kentsel kullanıma açılması, 2023 Başkent İmar Planına göre nüfus artışı ve konut gelişim, sanayi, depolama alanları öngörüsüyle süregelmektedir. Bu süreçte, 2000li yıllarla ekonomik yeniden yapılanmayla gelir dağılımı ve istihdam olanaklarındaki değişimle ortaya çıkan sosyo-ekonomik ve me-

kansal ayrışmada, orta-alt ve alt gelir grubu, Ankara Şeker Fabrikası da dahil olmak üzere batı aksındaki sanayi odağı etrafındaki mütevazı yaşam alanlarıyla kentsel ölçekte ayrılmıştır (Gültekin, 2014; Güzey, 2014, s. 93-106; Yıldırım, 2013, s.1-22). Ancak, son onlu yıllarla batı aksında kümelenen hacvacılık ve savunma sanayi (ASELSAN, TAI, gibi) ile yan sanayinin (OSTİM-OSSA gibi) gelişmesi ve 2010'da açılan lojistik üssün (Eceral, Köroğlu, 2015, s.1563-1572) üst gelir grubu çalışanlarının, korunaklı konut ve kendi sosyal yaşam pratiklerine uygun kentsel alan taleplerine önceki yerleşikler de dahil olmuştur. Bu gelişmede Ankara Şeker Fabrikası arazisi de bu talepleri karşılama yönünde dönüşüm baskısı altındadır. Yerleşkenin, Ankara ve İstanbul Çevre Yolları ve Ayaş Yolu'nun kesiştiği kavşaktaki konumunun cazibesiy-le 2004'de açılan, 2006 ve 2012'de büyütülen AVM, kentin değişen dinamikleriyle birlikte batı koridorunda oluşan bu talep ve baskılarla gerçekleştirilmiştir (Şekil 1, Foto 46). Türkiye'de koruma mevzuatına göre 19. yüzyıl sonundan sonra yapılan taşınmazların Kültür ve Turizm Bakanlığı'nun uygun görüşüyle korunması hükmü, 20. yüzyıla tarihlenen bu yerleşkede bu tür miras değerlerine aykırı yeni yapılaşmanın ve yakın gelecekteki dönüşümün mazeretidir.

Bu süreçte, TMMOB Ankara Şubesinin, Ankara 1 Numaralı Kültür Varlıkları Koruma Kuruluna yerleşkenin taşınmaz kültür mirası olarak tescillenmesi talebi, Kurulun 21.08.2013 tarihli kararıyla ret edilmiştir. Ancak Ankara 11. İdare Mahkemesinin 02.10.2014 tarih ve 2014-1225 sayılı kararıyla Şeker Fabrikası Ana Binası (Foto 1), Yönetim Binası (Foto 4), Şeker Araştırma Enstitüsünün A-B-C Blokları (Foto 21, 22, 23, 24), Sinema ve Lokanta Binaları (Foto 29, 30) taşınmaz kültür varlığı olarak tescil edilmiştir. Tek yapı ölçeğindeki bu tescil kararıyla, yerleşke bütünüünün endüstri ve kültür mirası olarak korunarak yaşatılması gerekli görülmemiştir. Özelleştirme Yüksek Kurulu'nun 20.12.2000 tarihinde Türk Şeker'i, 30.12.2004 tarihinde Ankara Şeker Fabrikası Çiftlik Arazisinin özelleştirme programına alması ve Mahkemelerin farklı tarihlerdeki iptal kararlarına karşın 15.12.2014 tarihinde aynı Kurulun Türk Şeker'i özelleştirme süresinin 31.12.2016 tarihine kadar tamamlanmasına karar vermesi bu süreci cesaretlendirmiştir. Böylece, yerleşkenin 16.6 ha. alan büyüklüğündeki çiftlik alanı, DDY devir edilerek, YHT Gar Kompleksinin Şubat 2016'da tamamlanması planlanmıştır (Foto 47). Arazi büyüklüğü 32 ha. olan yerleşkenin geri kalan kısmında ise hazırlanan mimari projeye göre çok katlı iş merkezi, oteller, 30 bin kişilik stadyum, eğlence ve alışveriş merkezlerinin yer aldığı uluslar arası fuar alanı yapımı da gündemdedir.

Foto 46. Yerleşkede yer alan AVM

Foto 47. YHT Etimesgut Gar Kompleksi

Bu durum, Ankara kenti örneğinde olduğu gibi, Türkiye’de endüstriyel üretim ve yaşam alanları, kentin kolektif belleğinden, mimari, planlama ve yaşam hafızasının en kolay çözülecek mekanlar olduğunu göstermektedir. Miras alanlarında yer’in ruhu, kültürel-tarihsel değeri koruma ve yaşatma ile bu konudaki farkındalık, tek yapı ölçeğindeki tescillerle gerçekleştirilir düşüncesi ve/veya sürdürülebilir korumanın rant getirisine odaklı politikalarla baş edecek güce erişmemesi, Ankara Şeker Fabrikası gibi kentin diğer endüstriyel miras alanlarının da kaybedilmesine neden olacaktır.

* Mimar, Şehir Plancısı Dr. Nevin Turgut Gültekin, Şehir Plancısı Dr. Erman Aksoy ve Sanat Tarihçisi Dr. Suat Sayın ile birlikte hazırlanan Ankara Şeker Fabrikası ile ilgili bir rapordaki fotoğrafların bu makalede kullanılmasına izin verildiği için teşekkür ederim. Arşiv çalışmasına izin veren Türk Şeker ve Ankara Şeker Fabrikası yöneticilerine ve arşiv çalışanlarına ayrıca teşekkür etmek isterim.

Extended Abstract

Ankara Sugar Factory as a Cultural and Industrial Heritage

*

Nevin Turgut Gültekin
Gazi University

Economical re-construction with neoliberal policies is at the agenda of Türkiye, starting with the globalization affairs of 1980's. Urban space, with an urban transformation understanding in planning, is transformed to investment areas for the use of the capitalists who are directed to urban development. Especially during 2000's, urban transformation supported with various tools like legal arrangements, public-capital cooperation, the construction sector replacing the sector of production, reached to the power of re-shaping the urban space. In this medium, industrial production zones with the pretext of their being non functional, are opened to be the new construction areas. Their industrial and cultural heritage values are denied. The legitimacy support of this application relies on the lack of industrial heritage concept in conservation regulations, they are not being found valuable enough in the context of conservation because of accepting modern architecture, or the abundance of cultural heritage to various initiatives. In Turkey, while the loss of industrial heritage with rant focused interferences are broadened; the international platforms are widening the context of industrial heritage and conservation principles. In this study, "Ankara Sugar -Şeker- Factory" with its settlement composition, existing buildings, and production mechanisms and with its traces in urban memory, is taken into consideration with its place in industry, technology and social development of sugar production industry also industrial architecture of the 1960s in Turkey which is on the way to be lost forever.

Within this context, the place of industrial heritage in the area of conservation in Turkey is interrogated first by defining the mutual relationship of industrial heritage, industrial archeology and cultural

heritage. Industrial heritage is accepted as cultural heritage in international perspective with the First International Conference on the Conservation of Industrial Monuments that was held in 1973. Afterwards, according to the Principles for the Conservation of Industrial Heritage Sites, Structures, Areas and Landscapes that was designated by The International Committee for the Conservation of Industrial Heritage in 2011; industrial heritage covers not only industrial settlements, landscapes, structures, machines, infrastructures and objects that belongs to the past, but it covers technologies continuing to production and even the new ones, all material and immaterial industrial items focused on spirit of place belonging to social life and areas which are shaped with technological development as well. Although the statement of “being subject to social life” is added to the description of immovable cultural property and areas with the changes made in the conservation regulations in 2004, the history boundary was kept as the 19th century and industrial settlements and structures were not included within the exemplified cultural properties. These principles which direct the implementations, are presented as the justification of demolishing industrial settlements which have the characteristics of industrial heritage and opening them to new developments with high development rents. These legalization endeavors ease and speed up the act of demolishing industrial settlements under public property, by including them within privatization programs. In this article, the industrial heritage characteristics of Ankara Sugar Factory Settlement –its fate is known with its implication within the privatization program- from its date of foundation to the present, are tried to be defined within the perspective of current property values. Thus, it is aimed to be documented as industrial archaeology, to provide the distinction and sustainability of industrial heritage. Evaluation and solution proposals about the conservation-sustenance and sustainability of this settlement could not be discussed within the limited frame of this article.

Kaynakça/Bibliyografya

Akbalık, E. (2015). Çok boyutlu bir temsil aracı olarak mekan/yer. *Alt-Üst Dergisi*. 1 Mart 2016 tarihinde <http://www.altust.org/2015/04/cok-boyutlu-bir-temsil-araci-olarak-mekanyer-esra-akbalik/> adresinden erişildi.

- Asiliskender, B. (2009). Anadolu'da modern bir yaşam kurmak; Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası ve Lojmanları. A. Cengizkan (Der.), Fabrikada Barınmak içinde (s.111-129). Ankara: Arkadaş Yayınları.
- Bachelard, G. (1996). *Mekânın poetikası*. (A.Derman, Çev.). İstanbul: Kesit Yayıncılık.
- Bancı, S. (2006, Kasım). Şeker Şirketi ve Ankara Şeker Fabrikası Yerleşkesi. TMMOB Ankara Mimarlar Odası Bülteni-Endüstri Mirası, 45 (03), 36-40.
- Dublin Principles, 2011. 1 Mart 2016 tarihinde <http://www.ticcih.org/> adresinden erişildi
- Eceral, Ö.T.ve Köroğlu, A.B. (2015). Incentive mechanisms in industrial development: an evaluation through defense and aviation industry of Ankara. *Procedia -Socialand Behavioral Sciences*, 195 (3, July),1563-1572. doi:10.1016/j.sbspro.2015.06.192
- Fu, C.C. (2012). Enlightening the spirit of industrial heritage in Taiwan. TICCIH XV Congress, 2012: The International Conservation for the Industrial Heritage Taipei, Taiwan, 2, 22-35. 1 Mart 2016 tarihinde www.ticcih.org/wp-content/uploads/2013/10/taipei2012SelectedPapersv9.pdf adresinden erişildi.
- Goethe Enstitüsü (2010). 1 Mart 2016 tarihinde <http://www.goethe.de/ins/tr/ank/prj/urs/geb/ind/gas/trindex.htm> adresinden erişildi.
- Gültekin, A.T. (2014) Recent sprawl and shrinkage policies deployed in the sphere of urban management in Turkey: the case of Ankara. 54th Congress of the European Regional Science Association.11 Mart 2016 tarihinde https://www.econstor.eu/bitstream/10419/124352/1/ERSA2014_00652.pdf adresinden erişildi.
- Gürkaş, E.T. ve Barkul, Ö. (2012). Yer üzerine kavramsal bir okuma denemesi. *Sigma*, 4, 1-11. 1 Mart 2016 tarihinde <http://www.ytusigmadergisi.com/pdfs/418.pdf> adresinden erişildi.
- Güzey, Ö. (2014) Neoliberal urbanism restructuring the city of Ankara: gated communities as a new life style in a suburb an settlement. *Cities*, (36), 93-106. doi.10.1016/j.cities.2013.10.005.
- ICOMOS (2011). XVIIème Assemble Générale, Joint ICOMOS – TICCIH Principles for the Conservation of Industrial Heritage Sites, Structures, Areas and Landscapes. Paris. 1 Mart 2016 tarihinde http://www.icomos.org/Paris2011/GA2011_ICOMOS_TICCIH_joint_principles_EN_FR_final_20120110.pdf adresinden erişildi.
- ICOMOS, 2006. International Day for Monuments and Sites-Industrial Heritage. 1 Mart 2016 tarihinde <http://www.icomos.org/18thapril/2006/18april2006.htm> adresinden erişildi.
- ICOMOS (1994) The Nara Document on Authenticity. 9 Mart 2016 tarihinde http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_0280118001353669454.pdf adresinden erişildi.

- Kaya, F. (2015) Küresel ve bölgesel şeker politikalarının Türkiye şeker fabrikalarına etkilerine bir örnek; Ağrı Şeker Fabrikası. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Dergisi, 31, 41-61.
- Keyder, Ç. (2004). Ulusal kalkınmacılığın iflası (3. bs.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Kıraç, B. (2001). Türkiye'deki tarihi sanayi yapılarının günümüz koşullarına göre yeniden değerlendirilmeleri konusunda bir yöntem araştırması. Yayınlanmamış doktora tezi. Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul.
- Koç, B. ve Baskıcı, M.M. (2013). Bozkırdan sanayinin başkentine-Ankara sanayi tarihi. Ankara: Ankara Sanayi Odası.
- Martin, P.E. (2009). Industrial archaeology. T. Majewski& D. Gaimster (Der.), International handbook of historical archaeology içinde (ss.285-297). New York: Springer. 1 Mart 2016 tarihinde <https://www.mtu.edu/social-sciences/graduate/archaeology/martin2009.pdf> adresinden erişildi.
- Nizhny Tagil Charter, 2003. 1 Mart 2016 tarihinde <http://www.icomos.org/18thapril/2006/nizhny-tagil-charter-e.pdf> adresinden erişildi.
- Puren, K., Drewes, E. ve Roos, V. (2006). An exploration of sense of place as informative for spatial planning guidelines: a case study of the Vredefort Dome World Heritage Site South Africa. International Journal of Human and Social Sciences, 1(3),190-197 içinde Norberg-Schulz, 1980. 1 Mart 2016 tarihinde https://www.researchgate.net/profile/Ernst_Drewes/publication/242584686 adresinden erişildi.
- Rifaioğlu, M.N. ve Güçhan, N.Ş. (2013). Property rights as a source for identifying and conserving the spirit of place. MEGARON, 8(3),137-148. Doi. 10.5505.MEGARON.2013.61687. 1 Mart 2016 tarihinde http://www.journalagent.com/megaron/pdfs/MEGARON_8_3_137_148.pdf adresinden erişildi.
- Saner, M. (2012). Endüstri Mirası:Kavramlar, Kurumlar ve Türkiye'deki Yaklaşımlar, Planlama, 2012/1-2, 53-66.
- Severcan, Y.C. (2006). Regeneration Problem of the Maltepe Gas and Electric Factory Landscape Within the Context Of Conserving The Industrial Archaeological Heritage. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Tanyeli, G. (2000). Endüstri arkeolojisi yapılarının korunması ve yeniden işlevlendirilmesi. Domus m, 8, 50-51.
- Tekeli, İ. (1994). Ankara'da tarih içinde sanayinin gelişimi ve mekansal farklılaşması, 171-199, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- TMMOB, Maltepe Havagazı Fabrikası. Endüstri Mirasının Korunması, Çalışmalar-Projeler, Mimarlar Odası Ankara Şubesi. 12 Mart 2016 tarihinde <http://www.mimarlarodasiankara.org/index.php?Did=2434> adresinden erişildi.

- Trinder, B. (2012). Industrial archaeology: a discipline?. J. Douet (Der.), Industrial Heritage Re-tooled: The TICCIH guide to Industrial Heritage Conservation içinde (ss.24-30). Lancaster, UK: Carnegie Publishing Ltd.
- Türk-Şeker. 1 Mart 2016 tarihinde <http://www.turkseker.gov.tr/tarihce.aspx> adresinden erişildi.
- UNESCO (2008-a). Québec Declaration. 1 Mart 2016 tarihinde <https://whc.unesco.org/uploads/activities/documents/activity-646-2.pdf> adresinden erişildi.
- UNESCO (2008-b). Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage. 1 Mart 2016 tarihinde <http://whc.unesco.org/archive/opguide08-en.pdf> adresinden erişildi.
- UNESCO (2011). World Cultural Heritage List. 1 Mart 2016 tarihinde <http://whc.unesco.org/en/list/1368> adresinden erişildi.
- UNESCO (2011). World Cultural Heritage List. 1 Mart 2016 tarihinde <http://whc.unesco.org/en/list/1486> adresinden erişildi.
- Yıldırım, K. (2013). Ankara'nın batı koridorundaki kentsel gelişimin ve toplu taşıma sistemlerinin değerlendirilmesi: Ankara Lojistik Üssü ve Sanayi Bölgeleri örnekleri. Afyon Kocatepe University Journal of Science&Engineering, 13(2), 1-22.

Doç. Dr. Nevin Turgut Gültekin,

1974 Ankara Erkek İlköğretmen Lisesi, 1977'de Gazi Eğitim Enstitüsü ile 1983'de Mimarlık, 1987'de Yüksek Lisans, 1995'de Doktora programlarını Gazi Üniversitesi'nde tamamlamıştır. 1998-2006, T.C. Cumhurbaşkanlığı, Devlet Yüksek Denetleme Kurulu, Geçici Uzman Danışman, 2006-2007 Ankara 1. Bölge Estetik Kurul Başkanlığı, 2005-2011; Ankara KTVKKBK, YÖK Üyeliği görevlerini sürdürmüştür. Kentsel koruma ve yenileme alanında ulusal ve uluslararası bilimsel çalışmaları, yayınları ve proje yarışmalarında ödülleri bulunmaktadır.

- She was graduated from Ankara Male Training College in 1974, from Gazi Institute of Education in 1977. She got her Bachelor's degree in Architecture in 1983, Masters degree in 1987 and Ph. D. Degree in 1995 in Gazi University. She worked as Temporary Specialized Counselor in T.C. Presidency of Republic State Higher Control Commission between 1998 and 2006; The Chairman of Ankara 1. Region Aesthetic Committee between 2006 and 2007; the Member of Turkish Council of Higher Education in the Regional Committee of Conservation of Cultural and Natural Properties between 2005 and 2011. She has national and international academic studies, publications and prizes in Project competitions about urban conservation and renewal.

E-mail: neving@gazi.edu.tr